

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 7

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 70 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 4-iyulda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori

Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIU professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori

Xajiyeu Baxtiyor Dushaboyevich, i.f.d., TDIU professori

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., (PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., (PhD) TAQU katta o'qituvchisi

Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya

Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti

Sevil Piriyeu Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, PhD, professor of TDIU

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCEGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Avtosanoat korxonalari marketing strategiyasini takomillashtirish yo'llari.....	16
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, Zayniddinova Umida Djalolovna	
Mamlakat raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda maxsus iqtisodiy zonalar omilidan foydalanish istiqbollari	26
Izbosarov Boburjon Baxriddinovich, Abdurasulov Ravshanbek Xotam o'g'li	
Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institutsional tahlili	32
Bahridinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili	37
Turgunov Odilbek Maripovich	
Etnografik turizmni tashkil etishning xorij tajribasi	41
I. Axmedov	
Xizmatlar sohasining milliy iqtisodiyotdagi rolini tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari.....	46
Xusanov Murodjon Sunnatullayevich	
Iqtisodiy o'sish tushunchasi va uning rivojlanish tarixi	54
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirish	59
Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich	
O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlashda oilaviy tadbirkorlikning o'rni	65
Baymanova Mavlyuda Djurayevna	
The Effect of Students' Financial Status on Academic Performance in Uzbekistan	70
Alimov Damirjon Odilovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasida tadbirkorlik faoliyatining o'rni.....	76
Jusupova Anjim Tansiqbaevna	
Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	82
Sohibjamol Abirkulova	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish.....	87
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobi va auditi bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari	92
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi budjetining shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi	97
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
Mamlakat sanoatining barqaror rivojlanishida energosamaradorlikning roli	104
J. J. Yaxshilikov	
Сравнительный анализ состояния сферы услуг в регионах Андижанской области	109
Мусабоев Рустам Алижонович	
Hududlarda aholi bandligini oshirish va kambag'allikni qisqartirishda ishlab chiqarish sanoatining o'rni (Qashqadaryo viloyati misolida).....	114
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Baxronov Baxriddin Najmiddinovich	

Banklarning qimmatli qogʻozlar bozoridaqi faoliyatini takomilashtirish yoʻllari.....	118
Ermatov Utkirbek Baxodirjonovich	
Развитие цифровой экономики в Узбекистане, ее плюсы и минусы	122
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи, Мамбетова Мадина Зоҳид кизи, Алижоновa Малика Алижон кизи, Хакимова Нигора Бахтиёрoвнa	
Investment Management is an Important Factor of Economic Development.....	127
Yuldasheva G. A., Ziyayev Dilshodjon	
Oʻzbekistonda moliyaviy texnologiyalar sanoatining rivojlanish istiqbollari.....	130
Rustamov Jasurbek Ravshanbek oʻgʻli	

ETNOGRAFIK TURIZMNI TASHKIL ETISHNING XORIJ TAJIRIBASI

orcid.org/0009-0006-1866-4456

I. Axmedov

I.f.d., Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti professori

Annotatsiya: Ushbu maqolada turizmni rivojlantirishda etnografik turizmning tashkil etishning xorij tajribasidan foydalanish bilan bog'liq muammolar o'rganilgan. Etnografik turizmning o'ziga xos xususiyatlari, shakllari va turli xorij mamlakatlarida uni tashkil etishning tajribasi tahlil etilgan. Tuproqqal'a yodgorligining turizm jozibadorligi aniqlangan. Ushbu yodgorlik hududida etnografik turizm muzeyini tashkil etish asoslangan.

Kalit so'zlar: turizm, etno turizm, jozibadorlik, etnografik muzey, Tuproqqal'a yodgorligi.

Abstract: This article discusses the problems associated with the use of foreign experience in organizing ethnographic tourism in tourism development. The features, forms of ethnographic tourism and the experience of its organization in different foreign countries are analyzed. The tourist attractiveness of the Toprak-kala monument has been determined. It is justified to create a museum of ethnographic tourism on the territory of this monument.

Key words: tourism, ethnographic tourism, attractions, ethnographic museum, Toprak-kala settlement.

Аннотация: В данной статье рассматриваются проблемы, связанные с использованием зарубежного опыта организации этнографического туризма в развитии туризма. Анализируются особенности, формы этнографического туризма и опыт его организации в разных зарубежных странах. Определена туристическая привлекательность памятника Топрак-кала. Обоснованно создание на территории этого памятника музей этнографического туризма.

Ключевые слова: туризм, этнографический туризм, достопримечательности, этнографический музей, городище Топрак-кала.

KIRISH

Ma'lumki, O'zbekistonda etnografik turizm eng ommabop turizm turlaridan biridir. Mamlakatimizga kelayotgan sayyohlarning aksariyati mamlakat bilan tanishish maqsadida keladi. Albatta, turizm sanoati resurslari har bir davlatning milliy boyligi bo'lib, davlat mulki hisoblanadi. Biroq, ularning ba'zilar jahon ahamiyatiga molik obyektlar bo'lib, YUNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan. Bu ro'yxatga O'zbekistonning 4 ta shahri va 31 dan ortiq tarixiy maskanlari kiritilgan. O'zbekistonda 7000 dan ortiq tarixiy va go'zal tabiat-iqlim yodgorliklari mavjud. Ammo bugungi kunda ushbu turistik resurslarning faqat 1/3 qismi turizm uchun mavjud ^[1].

Sayyohlarni mamlakatimizga yuksak ma'naviyat va buyuk tarix o'ziga jalb qiladi. O'zbekiston xalqi qadimdan to hozirgi kungacha boy tarixga, ma'naviy qadriyatlarga, milliy urf-odatlariga ega bo'lib, ular asrlar davomida saqlanib, avloddan-avlodga o'tib kelmoqda. Unda millatning orzu-umidlari, xalq yashayotgan tabiiy, geografik va ijtimoiy muhit, xalqning iste'dodi, mahorati, qobiliyati, etnik, etnogenezi va etnik o'ziga xosligi o'z ifodasini topgan. O'zbekiston ziyorat va tarixiy turizmdan tashqari, etnografik turizm uchun boy moddiy va nomoddiy resurslarga ega mamlakatdir.

"Etnografiya" atamasining ma'nosi – bu xalqlar va etnik guruhlarining madaniy rivojlanishidagi farqlarni o'rganish va tushuntirish, madaniyatning paydo bo'lishi va tanazzulga uchrashining sabablari va mexanizmlarini, xalqlar o'rtasidagi irqiy tafovutlarning sabablarini, etnik va ijtimoiy- iqtisodiy munosabatlarning o'rnatilishini aniqlashdir.

"Etnografik turizm" atamasiga quyidagicha ta'rif berish mumkin: "Etnografik turizm – turistlarning ma'lum bir etnik guruh madaniyatini, uning shakllanish bosqichlarini, etnogenezini va etnik guruhlarining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish va rivojlantirish uchun sayohatidir". Etnografik turizm ilm-fan, madaniyat va ijtimoiy

mavqening ko'plab sohalari bilan bevosita bog'liq bo'lib, ularni rivojlantirish va targ'ib qilishni talab qiladi. Turistlar etnografik tizimga ko'ra ma'lum bir davlatga kelganlarida, ular etnik madaniyatning rivojlanishi, uning shakllanish bosqichlari, etnogenezi va guruhlarining xususiyatlari bilan tanishadi, ular tarkibiga bevosita milliy taomlar, kiyim-kechak, raqslar va hokazolar kiradi. Shuningdek hunarmandchilik, marosim va an'analar, o'yinlar va me'morchilik namunalarini alohida ta'kidlash zarur [2].

Qolaversa, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-iyuldagi "Turizm yo'nalishidagi islohotlarni yanada jadallashtirish va sohada davlat boshqaruvi tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-238-sonli Qarorida Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlarda etnoturizm majmualarini tashkil qilish topshirig'i ketgan [3]. Yuqoridagi omillar tadqiqot mavzusining dolzarbligini aniqlaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Etnik va etnografik turizm o'rtasidagi munosabatlarga turlicha qarashlar mavjud. Shunday qilib, Rossiyalik tadqiqotchi A.I. Shukin o'z dissertatsiya tadqiqotida ta'kidlaydiki, etnografik sayohatlarning asosiy ishtirokchilari etnografiya bilan professional ravishda shug'ullanadigan odamlardir. O'z navbatida, etnik turizm ishtirokchilari ma'naviy ehtiyojlarni qondirishdan iborat bo'lgan turistlarning keng auditoriyasidir [4].

V.N. Presnyakov va M.A. Julin etnik va etnografik turizmni sinonim deb hisoblaydi [5]. Sobiq ittifoq davrida "Etnik turizm" atamasi ishlatilmagan ("Etnografiya" fani bilan bog'liq) "Etnografik" turizm tushunchasi hali ham ilmiy doirada qo'llaniladi. Chet el adabiyotida V.Smit etnik turizmni madaniy-tarixiy turizmdan ajratadi [6].

So'nggi paytlarda odamlar etnik-madaniy, djaloo va antropologik turizm haqida gapira boshladilar, aborigen turizmi ikkinchisi bilan umumiy bog'liqdir. Xorijiy ilmiy adabiyotlarda etnoturizmga yaqin tushuncha "madaniy turizm" ("cultural heritage tourism", "heritage tourism" yoki "diaspora tourism") keng uchraydi.

Amerika Qo'shma Shtatlaridagi Milliy tarixiy asarlarni saqlash jamg'armasi madaniy turizmni "tarixiy joylarga tashrif buyurish va insoniyat tarixini aks ettiruvchi obyektlarni ko'rish" deb ta'riflaydi [7]. Yodgorliklar va diqqatga sazovor joylar bo'yicha xalqaro kengash (ICOMOS) madaniy turizmni "turizmning maxsus turi", deb ta'riflaydi, uning maqsadi (ko'p boshqa maqsadlar qatorida) yodgorliklar va obidalarni kashf etishdir [8].

Etnoturizmga eng yaqin tushunchani, bizningcha, etnomadaniy turizm deb hisoblash mumkin – bu tushuncha mahalliy adabiyotlarda tez-tez uchramaydi [9, 10]. Rossiyalik tadqiqotchi A.G. Butuzovga ko'ra etnomadaniy turizmga etnografik, antropologik, etnik, sog'inch turizmi kiradi [10].

Professor A. Eshtayevning tadqiqotlarida etnografik turizmning maqsadi ma'lum bir hududda hozir yoki doimo yashovchi muayyan xalq (ethnos)ning madaniyat, me'morchiligi, hayoti bilan tanishish uchun etnografik obyektga tashrif buyurishdir. Etnografik turizm mamlakatning tabiiy, tarixiy va madaniy merosini asrab-avaylashning samarali vositasidir. Etnografik turizm - bu hududlarga tashrif buyurish bilan bog'liq madaniy-ma'rifiy turizm turi bo'lib, an'anaviy turmush tarzi keng tarqalgan. Etnik guruhlarining an'anaviy madaniyatini o'rganish va tanishtirish maqsadida sayohat qilishni o'z ichiga olgan xalqlar hayoti, so'ngra an'anaviy xo'jalik shakllariga ega bo'lgan hududlarga o'rganish, hududning etnografik merosini saqlashda, atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalariga, mahalliy qonunlarga va mintaqaviy urf-odatlariga rioya qilish mazkur turizm turining asosi hisoblanadi [11].

Etnografik turizmning asosiy resursi xalqlarning madaniy-tarixiy merosi hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2021-yil 24-yanvar kuni Oliy Majlisga Murojatnomasida belgilab berilgan muhim vazifalardan kelib chiqqan holda tadqiqot muammosi tanlangan. Tadqiqotning induksion yo'nalishi tanlangan bo'lib, ilmiy bilishning iqtisodiy tahlil, mantiqiylik, ilmiy abstraksiyalash, guruhlash usullarilar orqali tadqiqot muammosi ochib berilgan. Xorijlik va yurtimiz olimlarining ilmiy ishlari tadqiqotning nazariy va metodologik asoslarini tashkil etadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Etnografik turizm dunyoning turli xalqlari, ya'ni etnik xalqlarning madaniy va maishiy xususiyatlarini o'rganadigan fan bo'lib, bu holda turist bu xususiyatlar bilan bevosita tanishadi va ma'lum darajada ularni o'rganadi.

Etnografik turizm hozirgi kunda ko'plab mamlakatlar uchun jozibador bo'lgan madaniy-ma'rifiy va ziyorat turizmining yo'nalishlaridan biridir. Jahon amaliyoti turizmning bu turi insonning butun ma'naviy ehtiyojlarini qondira olishini isbotlaydi. O'zbekiston ulkan sayyohlik salohiyatiga ega. Mamlakat haqli ravishda nafaqat Markaziy Osiyoda, balki butun dunyoda turizm markazlaridan biri hisoblanadi. Qadimda Xitoy, Yevropa mamlakatlari bilan bog'lab turgan Buyuk Ipak yo'li o'tgan sayyohlar uchun eng jozibador shaharlari Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Qo'qon va Termizlarda turli tarixiy davrlarga oid ko'plab me'moriy yodgorliklar mavjud.

O'zbekistonning qadimiy shaharlarida zamonaviy me'morchilik o'tgan asrlardagi milliy me'morchilik yodgorliklari bilan yonma-yon yashaydi. O'zbekistonda ko'plab xorijiy mehmonlarni jalb qilish uchun boshqa resurslar ham mavjud: cho'l va qo'riqxonalar, turli xil hayvonlar va o'simliklarga boy; faol turizmni rivojlantirish uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan tog' cho'qqilari va daryolar; shifobaxsh suvli mineral buloqlar; amaliy san'at an'analari va o'ziga xos madaniyatni faqat O'zbekistonda uchratish mumkin.

Turistik marshrutlarda ishtirok etuvchi etnografik meros quyidagi turlar bilan ifodalanadi: birinchidan, bu muayyan xalqlarning an'anaviy madaniyati va turmushi xususiyatlarini saqlab qolgan mavjud aholi punktlariga borishdir. O'zbekistonning har bir viloyati, xoh u voha bo'lsin, xoh vodiy bo'lsin, o'ziga xos qiyofa, boy madaniy merosga ega. Tarixiy rivojlanish jarayonida har bir aholi punkti mintaqaning milliy va tabiiy xususiyatlari bilan bog'liq bo'lgan o'ziga xos madaniyati, turli xil uy-joy shakllari, marosimlari va an'analari bilan o'ziga xos me'moriy uslubni ishlab chiqdi.

Ikkinchidan, etnografik turizmga xalq hayoti muzeylari bilan tanishish kiradi. Muzey ko'rgazmalarida ayrim hududlar aholisiga xos bo'lgan xalq liboslari, dehqon hayoti va xalq amaliy san'ati buyumlari to'plamlari mavjud. Ular sayyohlarni tarixiy o'tmish bilan tanishtiradi. Etnografik turizm tufayli an'anaviy uy-joy va xo'jalik binolarini, mahalliy aholini milliy liboslarda ko'rish, shuningdek, an'anaviy bayramlarda qatnashish, milliy taomlardan tatib ko'rish va an'anaviy uy-ro'zg'or buyumlarini esdalik sovg'alari sifatida xarid qilish imkoniyati yaratilmoqda.

Chet elda etnoturizmni tashkil etishda katta tajriba to'plangan, uni o'rganish biz uchun ayniqsa muhim ko'rinadi, chunki bu turizmning ushbu turini tashkil etishda muqobil yechimlarni izlashga yordam beradi. Etnoturizm yo'nalishlari bo'yicha yetakchilar qatorida Avstraliya, Kanada, Nepal, Ekvador va boshqalar bor. Ba'zi bir misollarni ko'rib chiqaylik.

Ekvador yerning ikki yarim sharida joylashgan va sayyoradagi eng keskin iqlim farqlariga ega. Tashqi dunyodan ajralganlik bu yerda etnoturizmning rivojlanishi uchun o'ziga xos zamin yaratdi. Ekvador turizm qo'llanmalarida mahalliy oilalarda yashash, tropik o'rmonlar bo'ylab sayohatlar va mahalliy aholi madaniyati bilan tanishish bilan etno-turlarni taklif qiluvchi 40 dan ortiq sayyohlik agentliklari haqida ma'lumotlar mavjud. Ushbu jamoat korxonalari aborigen tashkilotlari, mahalliy tabiatni muhofaza qilish jamg'armalari va bir qator sayyohlik agentliklari ko'magida yaratilgan. Kompaniyalar ovchilikni nazorat qiluvchi va ovchilik va dehqonchilik taqiqlangan yerlarida qo'riqlanadigan tabiiy hududlarni yaratishda ishtirok etadigan mahalliy aholi guruhlar tomonidan boshqariladi.

Ekvadorning tub aholisi 80-yillarning boshlarida. Iqtisodiy inqiroz mahalliy hamjamiyatni o'z tirikchiligini ta'minlash uchun qo'shimcha faoliyatni izlashga majbur qildi: dorivor o'simliklar, yog'och bo'lmagan o'rmon mahsulotlarini yig'ish va sotish va hokazo. Ammo bu variantlarning barchasi ekologik barqarorlik mezonlariga javob bermadi va ulardan voz kechishga to'g'ri keldi. Yagona istiqbolli tashabbus etnoturizmni rivojlantirish edi. Mahalliy aholi bu hududda sayohat qilayotgan havaskor sayyohlarga kanoyeda sayohatlarni taklif qila boshladi. Eng boshidan ma'lum bo'ldiki, madaniy xususiyatlar tashrif buyuruvchilarni tabiiydan kam emas, balki qiziqtiradi, shuning uchun sayohatlarni rejalashtirishda etnografik jihatlar alohida e'tibor qaratilgan. Asta-sekin turizm hajmi oshdi, infratuzilma rivojlandi: sayyohlar uchun oddiy uylar, shuningdek, kichik etno-muzey qurildi.

Turizmni rivojlantirishni rejalashtirishda rayonlashtirish prinsipi keng qo'llanilgan: turistik tabiat yo'llari tarmog'i bo'lgan hududlar (mahalliy gidlar tomonidan ekskursiyalar o'tkaziladi), shuningdek, qat'iy muhofaza qilinadigan zonalar va an'anaviy ov zonalar (faqat mahalliy aholi uchun) ajratildi.

Kanadada ham bu borada katta tajriba to'plangan. Kanada bu borada ko'plab madaniy yo'nalishlarni bir-lashtiradi: hind marosimlari, Osiyo va Lotin Amerikasidan kelgan muhojirlarning ta'siri, birinchi yevropalik ko'chmanchilarning an'analari. Kanada o'zining yovvoyi tabiati va noyob aborigen madaniyati bilan o'ziga xos joziba bag'ishlaydi: aholining 2 foizini hindular va inuitlar (eskimoslar) tashkil etadi, ularning madaniyati etnoturizm rivojlanishi uchun asos yaratadi.

Ottava markazida yil davomida tashrif buyuruvchilar uchun ochiq bo'lgan etno-qishloq mavjud. Bu yerda tub aholining hayoti, turli turar-joylar, kanoye va qayin po'stlog'i yasashda qo'llanilgan qadimiy texnologiya va asboblari, terinidan savat yasash bilan tanishish uchun bir yoki bir nechta tadbirlarni (ekskursiyalarni) tan-lashingiz mumkin. Etnoqishloqda har yili qadimiy afsonalar syujeti asosida yangi teatrlashtirilgan spektakl nam-oyish etilmoqda. Qishloqdagi milliy kafeda an'anaviy aborigen taomlari menyusi mavjud.

Milliy bog' ma'muriyatlari va mahalliy aholi o'rtasidagi hamkorlik bir qator yangi muhofaza etiladigan hududlarni yaratishda muhim rol o'ynadi. Kanadadagi parklarning taxminan uchdan birida aborigen a'zolari o'z ichiga olgan boshqaruv kengashi mavjud. Mahalliy aholi qo'riqlanadigan hududlarga tashrif buyuruvchilarga turizm va ekskursiya xizmatlarini tashkil etish va ko'rsatishda faol ishtirok etmoqda.

Avstraliya millionlab yillar oldin quruqlikning qolgan qismidan ajratilgan sayyoradagi eng kichik qit'adir. Bunday izolyatsiya uning tabiatiga juda ko'p sonli noyob o'simlik va hayvonlar turlarini, shuningdek, o'ziga xos etnik guruhni saqlab qolish imkonini berdi, bu etnografik turizmni rivojlantirish uchun asos yaratdi.

Avstraliyadagi etnografik turizmga qayiq, madaniy va ekologik (yovvoyi tabiat) sayohatlar kiradi. Ushbu sayohatlar mahalliy aholi yerlarida, milliy bog'larda va an'anaviy qabila yerlarida bo'lib o'tadi. Mahalliy aholiga

tegishli bo'lgan turizm korxonalari madaniy va tabiiy xilma-xillikni saqlab qolish, shu bilan birga mahalliy tub aholini ish bilan ta'minlash imkoniyatiga ega. Bunday etnografik turizm barcha talablarga javob beradi, resurslardan barqaror foydalanishni ta'minlaydi va ta'lim funksiyalarini bajaradi. Unda yirik yer egalari ham, mahalliy aholi ham ishtirok etadi. Etnoturizmni rivojlantirishda hukumat muhim rol o'ynaydi.

Yuqoridagi tajribalarga tayanib Qoraqalpog'iston Respublikasi Ellikqal'a tumanida "Tuproqqal'a etno-muzeyi"ni tashkil qilish maqsadga muvofiq hisoblaymiz.

Ma'lumki, Ellikqal'a tumanidagi "Tuproqqal'a" yodgorligi miloddan avvalgi I-IV va VI asrlarga tegishli bo'lib, u 1938 yil rus tadqiqotchisi S.P.Tolstov ekspeditsiyasi tomonidan kashf etilgan.

Tuproqqal'a sahni to'g'ri to'rt burchak shaklida bo'lib, 17,5 ga yer maydoni teng. Unda 2000-2500 kishi istiqomat qilgan. Shahar gumbazsimon yo'lakli va burjli mudofaa devori bilan o'ralgan.

Shaharning ichida joylashgan xonadonlarning orasidagi yo'laklar juda tor bo'lib, g'ishtlarga tushirilgan tamg'alar orqali yashagan jamoalarning qaysi uruqqa mansubligini aniqlash mumkin bo'lgan.

Hayratlanarlisi shuki, tashqi devorlarning qalinligi 7-9 metrga teng. Shaharni arxeologik qazish jarayonida 100ga yaqin turar joy va sakkizta saroy aniqlangan. Zallar bo'rtna naqshlar va rangli xaykallar bilan jihozlangan.

"Tuproqqal'a" eramizning I-IV asrlarida Xorazm davlatining poytaxti hisoblangan. Shahar tarixi hamon o'rganilmoqda. Arxeologik yodgorlikka chiqish uchun zinapoyalar barpo etilgan. Chunki, loysimon yo'laklar ko'tarilishga noqulayliklar tug'dirgan.

Vaholanki, Tuproqqal'a nafaqat o'zining g'aroyib me'morchiligi, balki qadimiy Xorazm yozuvining noyob topilmalari bilan ham mashhur. Saroyning janubi-sharqiy qismidagi to'rtta xonadan qadimgi xorazm tilida yozilgan hujjatlar topilgan. Qora siyoh bilan yog'och lavhalar va charm varaqlarga yozilgan jami 116 ta hujjat topildi. Yog'ochdagi hujjatlar va o'n sakkiztasi juda yaxshi saqlangan. Hujjatlar hali to'liq o'rganilmagan bo'lsa-da, ularning tabiati allaqachon aniqlangan. Bular saroy arxividan olingan iqtisodiy hujjatlardir. Topilgan hujjatlardan uchta aniq sanaga ega – 207, 231 va 232-yillar.

Podshohlar saroyidan topilgan topilmalar orasida arxivdan tashqari haykaltaroshlik va rasmlar ham katta qiziqish uyg'otadi. Tuproqqal'a "Qadimgi Xorazm tasviriy san'ati muzeyi" deb bejiz atalmagan. Bu Xorazmning to'liq qazilgan yagona me'moriy yodgorligidir. Uning katta-kichikligi va me'moriy dizayni dahosi Tuproqqal'ani Xorazmning eng noyob yodgorliklaridan biriga aylantiradi.

Saroy alohida e'tiborga loyiqdir. Uning qanchalik ulug'vor va hashamatli yekanligini tasavvur qilish qiyin emas, chunki uning balandligi 40 metrga yetib, haykaltaroshlik va rasmlar bilan bezatilgan 150 xonali saroydan iborat. Qazishmalar davomida olimlar Tuproqqal'aning qiziqarli tafsilotiga e'tibor berishdi: nafaqat saroy binolari, balki oddiy fuqarolarning turar-joy binolari ham ellinistik uslubdagi badiiy rasmlar bilan bezatilgan, bu qadimiy shaharning yuksak madaniyatidan dalolat beradi.

Qal'a uch qavatdan iborat edi. Uning xonalarida juda ko'p qoldiqlar topilgan: oziq-ovqat qoldiqlari (suyaklar, urug'lar) dan idishlarning bo'laklari va butun qismlarigacha, turli xil idishlar, zargarlik buyumlari, haykallar (eng mashhur haykallardan biri - Ruhoniy haykali), rasmlar va hatto qadimgi Xorazm yozuvlari ham.

Hashamatli saroyning markazi, albatta, monumental devor rasmlari va antiqa bezaklar bilan bezatilgan taxt xonasi edi. "Qirollar zali"da kech ellinistik san'atning haykallari, juda real yuzlari bo'lgan turli xil portretlar va haykallar topilgan.

Tuproqqal'a qo'rg'onidagi qazishmalar shov-shuvga sabab bo'ldi va juda ko'p qiziqarli materiallarni berdi, bu bizga shahar Qadimgi Xorazmning ilg'or poytaxti bo'lganligi, bu zaminda qadimiy madaniyat gullab-yashnaganligi haqida xulosa chiqarish imkonini berdi. Ko'chalar va binolar shu qadar yaxshi ishlenganki, Tuproqqal'ani geometriya shohligi deb atash mumkin.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar mamlakatimizda ilk marta etnoturizmni rivojlantirish, qadimda yashagan mahalliy xalq etnografik madaniyati boyliklarini turizm mahsuloti sifatida targ'ib qilish orqali saqlab qolish, kelajak avlodlarga yetkazib berish hisoblanadi. Tumanda etnografik turizmni shakllantirishning o'ziga xosligi shundaki, hududdagi mavjud resurslar etno-muzey tashkil qilish imkonini beradi. Mavjud resurslarni hisobga olish va tahlil qilish, Qoraqalpog'iston hududida sayyohlik biznesini yanada samarali tashkil etish imkonini beradi^[1]. Muzey turistlarni jalb qiluvchi va ularga xizmat ko'rsatishda ishtirok etuvchi barcha obyektlar turizm resurslarini qamrab oladi. Bunga tabiiy resurslar (tabiat yodgorliklari, qo'riqxonalar, dam olish uchun landshaftlar) va madaniy (arxitektura yodgorliklari, muzeylar, teatrlar, mashhur kishilar hayoti bilan bog'liq joylar) kiradi. Mintaqaning turizmni, ayniqsa, ta'limni rivojlantirish istiqbollari madaniy va tarixiy resurslar: tarix va madaniyat yodgorliklarining mavjudligi bilan belgilanadi. Bunga xalqlarning urf-odatlar, qadriyatlar va turmush tarzi madaniyati ham kiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib shuni aytish mumkin-ki, etnografik sayohatlarni rivojlantirish imkoniyatlari juda keng, ammo bugungi kunda O'zbekiston bo'ylab hali to'liq tadqiq etilmagan.

Shuni ta'kidlash lozim, Respublikamiz uchun yangi bo'lgan etnografik turizm allaqachon ommalashib bormoqda. Bunga nafaqat O'zbekistonning Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xiva, Termiz va boshqa qadimiy

shaharlari me'morchiligi, balki shu hududda yashayotgan aholining turmush sharoiti ham asos bo'ladi. Turizmning bu turi sayyohlarning xalqlarning haqiqiy hayotiga, xalq an'analari, marosimlari, ijodi va madaniyati bilan yaqindan tanishishga bo'lgan qiziqishiga asoslanadi.

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, muallif etnografik turizm dasturlarida innovatsiyalarni qo'llash zarur deb hisoblaydi, ularni to'ldirilgan reallik, turizm industriyasining yangi namoyish obyektlari va texnologiyalari, xususan, o'ziga xos xususiyatlarga singib ketish imkoniyatiga ega bo'lgan restoran va mehmonxona etnik majmualari. Ya'ni etnik guruhning "tirik tarix" elementlari orqali bilan to'ldirish kerak. Turistlarning turli millatlarning etnik xususiyatlarini bilish ularning an'analari, turmushi va madaniyatini solishtirish orqali ularning qanchalik xilma-xillikning kengligi haqida tushuncha beradi. Bu dunyoning xilma-xilligi etnik guruhning barcha madaniyatlarning shunday tushunarsiz xilma-xilligi va ko'p ma'noliligida ekanligi haqida tushuncha hosil qiladi. Binobarin, madaniy meros saqlanib qoladigan va zararsiz foydalaniladigan dunyo etnografik turizmning asosiy maqsadi hisoblanadi. Etnik dasturlarni ishlab chiqishda qo'shimcha komponentlar qishloq aholi punktlarida ham, stilize qilingan majmualarda ham turistlarni qabul qilish uchun sharoitlarni shakllantirishni o'z ichiga oladi; mahalliy aholi tomonidan saqlanib qolgan turli bayramlar bilan bog'liq turli tadbirlar. Kelajakda O'zbekistonning barcha hududlarida etnoturizmning genealogik va etnografik turlari - aborigen, antropologik, djayloo turizmi kabi kichik turlarining xususiyatlarini o'rganish va rivojlantirish mumkin.

Aholi punktlarida turizmning etnografik yo'nalishini ishlab chiqishda ehtiyot bo'lish va sayyohlar qabul qilinadigan qishloqlarda o'rnatilgan an'anaviy turmush tarzini buzmaslikka harakat qilish kerak. "Mehmonxonadagidek" qulaylik va xizmat ko'rsatishga intilish, kafe va restoranlarning ochilishi qishloqdagi ma'naviy muhitga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi, ham o'zaro uyg'unlikka intilayotgan xorijlik sayyohlarni qaytarishi mumkin. Faqat mahalliy sayyohlarga e'tibor qaratib, qisqa muddatli foyda ko'rishga yo'l qo'ymaslik, balki turli guruhlarni jalb etadigan, uzoq muddatli va barqaror model yaratish ustida ishlash muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. М. Р. Болтабаев, И. С. Тухлиев, Б.Сафаров, С. А. Абдухамидов Туризм: теория и практика. – Т.: Fan va texnologiya, 2018, 400 с.
2. Киличова, О. З. Актуальность и пути развития этнографического туризма в Узбекистане / О. З. Киличова, Ш. Б. Гаффаров. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2020. – № 13 (303). – С. 111-113. – URL: <https://moluch.ru/archive/303/68345/> (дата обращения: 28.06.2024).
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-iyuldagi "Turizm yo'nalishidagi islohotarni yanada jadallashtirish va sohada davlat boshqaruvi tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-238 sonli qarori. // <https://lex.uz/docs/6549286>
4. Щукин, А.И. Предпосылки и факторы развития этнического туризма на СевероМЗападе Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. геогр. наук / А.И. Щукин. – СПбГУ, СПб., 2002. – 22 с.
5. Пресняков, В.Н. Народные промыслы республики Мордовия и этнический туризм / В.Н. Пресняков, М.А. Жулина // География и туризм. Сборник научных трудов. – Пермь, 2010. – С. 156–166
6. Smith V. Hosts and Guests / University of Pennsylvania Press. – Philadelphia, 1977
7. Heritage Tourism[Electronic resource]//National Trust for Historic Preservation[Officialwebsite].URL:http://www.preservationnation.org/information/Mcenter/economics/MofMrevitalization/heritageMtourism/#.Uu85ePI_unJ
8. Charter of Cultural Tourism [Electronic resource] // ICOMOS International Scientific Committee on Cultural Tourism [Official website]. URL: http://www.icomos.org/tourism/tourism_charter.html
9. Бутузов, А. Г. Состояние и перспективы развития этнокультурного туризма в Российской Федерации / А.Г.Бутузов // Сервис в России и за рубежом. – 2009. – №4. – С. 11–15.
10. Курдюков В. Н., Перспективы развития этнокультурного туризма Байкальского региона / В.Н. Курдюков // Известия Иркутского государственного университета. Серия "Науки о Земле" 2011. Т. 4. – №2. – С. 151–160.
11. Eshtayev A. Tuproqqal'a tarixiy etno-muzeyini tashkil qilish istiqbollari / "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" (Economics and Innovative Technologies) ilmiy elektron jurnali. - 1/2024, yanvar-fevral (№ 00069). 225-229 bet.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

